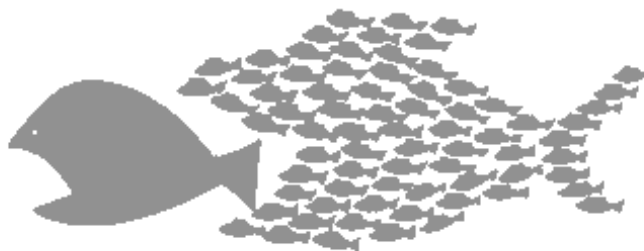

Hjemmeeksamen i sgo4040 – Særpensum

**Arbeidere i alle land – foren eder!
- men hva er nå egentlig en arbeider?**

Kandidat nummer 754

Våren 2007

Samfunnsgeografi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo

Innholdsfortegnelse

1. Innledning og problemstilling.....	2
2. Tradisjonene og organisasjonene.....	3
Klassetilhørighet	5
Behovet og mulighetene.....	6
3. Utfordringen –”Labor is not employment”	7
3.1 Klassetilhørighet	9
Småborgere eller arbeidere	9
Mangfold eller abstrakt homogenitet	11
Dualisme eller kapitalisme	13
3.2 Uformelle i fagbevegelsen.....	15
Klassetilhørighet og selvrespekt	15
Kollektiv kamp er ikke bare lønnskamp.....	16
Internasjonal solidaritet og motstandsrom.....	18
4. Konklusjon.....	20
Litteratur.....	22

Arbeidere i alle land – foren eder! - men hva er nå egentlig en arbeider?

1. Innledning og problemstilling

Problemstillingen min er ”Diskuter, i lys av teorier om globalisering og fagbevegelse, følgende utsagn: ”(...) in the long run the relatively tolerable position of the workers in one country can be maintained only on condition that it be more or less the same in other countries.” (Bakunin udatert:6)”

Sitatet fra Bakunin er om mulig enda mer aktuelt i dag enn da han skrev det. En av de mest påpekte konsekvensene av globalisering er at arbeidsforhold i ett land settes opp mot forholdene i et annet land. Bakunins strategi for å jevne ut ulikheter i arbeidsforhold på tvers av landegrenser er internasjonalt faglig samarbeid. Spørsmålet kan også bli besvart med andre strategier, men hovedpoenget for Bakunin er at arbeidere må slutte seg sammen for å stå imot bedriftenes makt fordi det er de som truer arbeidernes forhold. Globalisering forstås som oftest som økende økonomisk integrasjon som følge av fjerning av toll- og kvotebarrierer og friere flyt av kapital. Det er relevant i forhold til arbeidsstandarder fordi en av de mye påpekte konsekvensene er at bedrifter som søker å minimere lønnsutgiftene lettere kan flytte hele eller deler av produksjonen sin til andre land for å utnytte forskjeller i lønns- og arbeidsvilkår. Det kan igjen gi konsekvenser som at sterke fagforeninger tvinges til å begrense nye krav, eller gå tilbake på tidligere seire fordi de trues med tap av arbeidsplasser gjennom utflagging. En treffende beskrivelse kan være ”The existence of workers without rights becomes a means of blackmailing those who have them” (Hensman 2001:429).

I mange tilfeller kommer ikke den største trusselen mot faglige rettigheter fra land uten fagbevegelse, men fra arbeidere i spesifikke deler av økonomien uten fagbevegelse og rettigheter. Jeg vil i denne oppgaven argumentere for at det trengs en utvidelse av fagforeningsrettigheter, ikke bare geografisk slik Bakunin foreslår, men også sosialt, til den store gruppen arbeidere som jobber utenfor det formelle arbeidslivet. Uformell økonomi er viktig for en fagbevegelse med stadig synkende medlemstall, og fagbevegelsen er viktig for en uformell økonomi karakterisert av paradokset hardt arbeid og dyp fattigdom.

Oppgaven begynner med et bakgrunnskapittel som går dypere inn i den argumentasjonen Bakunin bygger opp i sin artikkel. Den delen gir også en introduksjon til strategier og organisasjoner for internasjonalt faglig samarbeid. Til slutt i bakgrunnskapittelet følger en gjennomgang av det klassebegrepet som ligger til grunn for en slik organisering. Etter det kommer et kort mellomspill som setter denne tradisjonen inn i moderne tid og globalisering. I den følgende analysedelen er det sentrale spørsmålet hva en arbeider egentlig er, og hva fagorganisering og internasjonal solidaritet kan bety for uformelle arbeidere. Konklusjonen byr på en oppsummering, litt optimisme og en betenkelighet.

2. Tradisjonene og organisasjonene

Internasjonalisering har vært et tema i fagbevegelsen i hvert fall siden Marx og Engels slo fast at den beste strategien var at arbeidere i alle land forente seg (1848). Sitatet i problemstillingen er hentet fra en tekst av Bakunin som heter ”Founding of the Worker’s International” (udatert) og som omhandler bakgrunnen for og organiseringen av den Internasjonale

Arbeidersammenslutningen, også kalt Første Internasjonale. Første Internasjonale ble dannet i 1864 av ulike radikale partier og fagforeninger. Utgangspunktet var å danne en allianse for å hindre at arbeidsgivere kunne importere utenlandske streikebrytere og for å utveksle informasjon. Bakunins artikkel kan fungere som en popularisert og forenklet introduksjon til tanken om internasjonal solidaritet og forholdet mellom klassene. Han skriver at arbeidere raskt skjønner at de er nødt til å jobbe seg døde for elendige lønninger, som bare tjener deres arbeidsgiver. Derfra er det enkelt å forstå at arbeidere hver for seg er maktesløse mot sine herrer (udatert:5), og at et første steg er å forene seg med medarbeiderne på fabrikken i kamp mot eierne. Samtidig vil arbeiderne innse at så lenge det er andre arbeidere i området som ikke stiller de samme kravene, så vil de kunne erstattes med dem. Derfor må alle arbeidere på et sted samarbeide. Fremdeles har arbeidsgiverne muligheten til å hente arbeidere fra andre steder, til og med andre land. Slik kan små seire gå tapt og arbeidsgiverne kan framtvinge kutt i lønn og økt arbeidstid. Dette kappløpet mot bunnen kan kun stoppes ved å ”organize solidarity not just on a local scale”, ei heller kun i ett land ”but in all countries, and above all in those countries which are inter-linked by commercial and industrial ties” (udatert:6).

Marx og Bakunin ble etter hvert ledere for to motstående poler i foreningen, sosialistene ville bekjempe kapitalismen gjennom parlamenter og politikk, og anarkistene ville bruke rene

økonomiske, utenomparlamentariske virkemidler. Dette ideologiske skillet delte den Første Internasjonale i 1872, og organisasjonen ble endelig nedlagt i 1876. Etter det har det blitt formet flere internasjonaler, men de har vært forumer for ulike partier og politiske fraksjoner på venstresiden snarere enn internasjonale faglige sammenslutninger.

Det har også blitt opprettet en rekke internasjonale faglige samarbeid. Den første yrkesgruppen som opprettet en fast internasjonal organisasjon var skomakerne i 1889, og fram mot første verdenskrig ble det opprettet omlag 30 slike sammenslutninger, som samlet er kjent som yrkesinternasjonaler (ITS – International Trade Secretariats), siden har disse slått seg sammen og inkludert nye forbund, slik at de nå omfatter hele sektorer av økonomien. I dag finnes 11 slike sekretariater (Windmuller 2000). De har ikke nødvendigvis så mye midler eller slagkraft, men de kan være viktige utgangspunkt for å framforhandle globale rammeavtaler (GFA – Global Framework Agreement) som gjelder alle ansatte i et internasjonalt selskap (Wills 2002).

I tillegg til sammenslutninger av individuelle fagforbund ble det opprettet organisasjoner for de landsdekkende sammenslutningene (som LO i Norge). De viktigste var Verdensforbundet for Fagforeninger (WFTU – World Federation of Labour Unions) som etter hvert ble en sammenslutning for kommunistiske forbund. Under den kalde krigen brøt Frie Faglige Internasjonale (FFI, International Confederation of Free Trade Unions - ICFTU) ut og dannet en egen organisasjon for fagorganisasjoner i Vesten. FFI har nå slått seg sammen med kristne WCL (World Confederation of Labour) og blitt den Internasjonale Faglige Samorganisasjonen (ITUC – International Trade Union Confederation). Disse samorganisasjonene kjører kampanjer og arbeider ovenfor internasjonale fora på vegne av sine medlemmer og presenterer der et universelt fagbevegelsessynspunkt. De har blitt kritisert for sitt overdrevne byråkratiske og lite effektive virke, og har ingen formelle rettslige virkemidler (Gordon 2000). Internasjonalt faglig samarbeid står spesielt sterkt i Europa, fordi fagforeningene har lyktes i å formalisere sine rettigheter i Maastrichtavtalen og dermed opprettelsen av bedriftsspesifikke European Works Councils. ILO (International Labour Organisation) er den siste viktige organisasjonen, den ligger under FN og er et trepartssamarbeid mellom arbeidstakere, arbeidsgivere og regjeringer. ILOs konvensjoner om arbeidsforhold inngår i FNs rammeverk og fungerer som internasjonale arbeidsstandarder.

Klassetilhørighet

For å forstå strategien Bakunin og de andre ideologene bak de første internasjonale sammenslutningene baserte seg på er det nødvendig å gå litt dypere inn i teorier om klasser. Det vil også gi et grunnlag for å forstå hvordan uformell økonomi er en utfordring for tradisjonell fagforeningsteori. Sosiale klasser refererer til avgrensede og varige befolkningskategorier karakterisert av ulik tilgang til makt og ressurser og tilhørende muligheter i livet (Portes 2003:42). En klasseanalyse har en fordel i at den gir et rammeverk for å analysere årsakene til ulikhet og fattigdom og ikke bare fenomenene slik de framstår på overflaten (Portes 2003). Klassebegrepet kan også avdekke maktforhold og konflikter mellom ulike grupper, og dermed gi en forståelse av stabilitet og motstand i ulike samfunn.

Klassisk sosialøkonomi deler inn i klasser etter produksjonsfaktorene – kapital, jord og arbeid, og får dermed kapitalister, jordeiere og arbeidere. Marxistisk klasseforståelse baserer seg i tillegg på inntektsformen, i hovedsak profitt eller lønn. Arbeiderklassen blir dermed de som ikke eier andre produksjonsmidler enn sin egen arbeidskraft, og dermed må selge den for en lønn (Laclau 1971). Lønnen er kun den andelen av verdien de skaper som det anses som nødvendig å gi dem for at arbeiderklassen skal reproduseres. Arbeiderne står også i en særstilling i forhold til produksjonsprosessen. Kapitalistenes profitt stammer fra utnyttning av arbeidskraft, derfor er det en nødvendig relasjon mellom kapitalister og arbeidere. Det betyr at arbeidere kan organisere seg og endre maktbalansen mellom dem og kapitalistene. Slik kan de tvinge fram endringer i forholdet mellom seg og kapitalisten ved å streike, og på den måten avbryte merverdiproduksjonen. Arbeiderklassen har dermed ikke bare et ønske om å avskaffe den urettferdige fordelingen, de har også en metode. Siden det er de som produserer merverdien kan de også la være å produsere, og om de gjorde det så ville hele systemet gå i stå. I tillegg trengs det en klassebevissthet, det vil si en forståelse både av at en er utnyttet og av at en har mulighetene til å endre utbyttingsforholdet. Denne klassebevisstheten er viktig fordi hver enkelt arbeider har lite å stille opp med, mens derimot har arbeiderklassen mange muligheter. Derfor trengs det en kollektiv klassekamp, best organisert gjennom fagbevegelser. Tradisjonelt sett er fagbevegelser organisasjoner dannet for å beskytte og fremme medlemmenes interesser gjennom å forhandle med arbeidsgivere om lønn og arbeidsforhold.

Lambert og Webster (2001) mener fagbevegelsen rundt forrige århundreskifte stod så sterkt fordi den hadde en klar ideologisk linje gjennom Marx sine teorier og Kautsky og Bebel

populariseringer. ”They embodied a statement about the present (”the existing social order is unfair”), a statement about the future (”the existing social order can be changed”) and, finally, a strategic statement about the transition from the present to the realisation of a future vision” (Lambert og Webster 2001:338). Bakunin (udatert) framhever også mer tydelige økonomiske forskjeller og mer globalisert kapital som årsak til den veldig økningen i faglig arbeid.

Ut i fra en oppfatning om at dagens globaliserte kapitalisme gjør at de fleste land er stadig sterkere bundet sammen gjennom handel og industrielle koblinger, ser man at Bakunins tanke kan være minst like relevant i dag som på 1860-tallet. Radice (1999) påpeker at fagbevegelsen altfor lenge har konsentrert seg om nasjonale spørsmål og overlatt internasjonalt arbeid til retorikken. Den siste tiden har det imidlertid vært en enorm økning i omfanget av retorikken, og også i praktisk samarbeid. I det følgende skisseres to årsaker til det.

Behovet og mulighetene

De siste årene har interessen for internasjonalt samarbeid økt veldig (Gordon og Turner 2000). Det kan tilskrives minst to faktorer, både behov og mulighet. For det første en økonomisk endring i form av økende internasjonal handel og større muligheter for bedrifter til å flytte hele eller deler av virksomheten sin til andre land. Det øker behovet for internasjonalt samarbeid, fordi, som Bakunin (udatert) skriver, kapitalisten kan velge å kjøpe arbeidskraften fra andre arbeidere dersom arbeidere ett sted krever for mye. Uten samarbeid risikerer fagorganisasjonene å miste forhandlingskraft, og arbeiderne kan bli stående alene mot bedriftenes intensjoner om nedskjæring, kostnadssparing, lønnsreduksjon, omlokalisering og midlertidige ansettelser (Gordon og Turner 2000). Den andre faktoren som spiller inn på behovssiden er en politisk endring. Nyliberal politikk har medført en dreining som gir økt press mot kollektive løsninger både på nasjonalt og internasjonalt nivå. Slik legitimeres fagforeningsknusing som bedriftsstrategi i USA (Gordon og Turner 2001), nedbygging av offentlig velferdsgoder i Europa (Peck 1996) og utstrakt bruk av individuelle kontraktører over hele verden (Munck 2002).

På mulighetssiden er det også en politisk endring. Slutten på den kalde krigen, med lavere ideologisk spenning i internasjonal politikk gjør det lettere å samarbeide på tvers av tidligere skillelinjer. O’Brien (2000) argumenterer for at den Frie Faglige Internasjonale jobbet vel så mye for å hindre kommunisme som for å forsvare arbeideres interesser. I tillegg undergravde den kalde krigen nasjonale fagbevegelser ved å oppfordre til utrenskning av venstreradikale aktivister

og argumenter. Nå er det mulig å organisere seg på tvers av disse skillene, og anerkjennelsen av SIGITUR, et sørbasert faglig samarbeid som går på tvers av ideologier, er et eksempel på det (Lambert og Webster 2001). Det har også funnet sted en enorm teknologisk utvikling. Nye og billige kommunikasjonsmuligheter øker også muligheten for internasjonalt samarbeid og utveksling av informasjon.

Disse tre faktorene, økende internasjonalt økonomisk samkvem, en verdensomspennende nyliberal politikk og forbedrede kommunikasjonsmuligheter gjennom ny teknologi er sentrale aspekter ved globalisering. Slik sett utgjør globalisering både et økt behov og bedre muligheter for internasjonal solidaritet slik Bakunin etterlyser.

3. utfordringen – ”Labor is not employment”¹

Like lenge som kravet har vært der om at arbeidere må forene seg på tvers av nasjonale skiller har det hersket en forestilling om at arbeidere er fabrikkarbeidere. Og strategiene for organisering og samarbeid har basert seg på det bildet av ”gutta på gølv”. Siden tidlig på 70-tallet har det derimot vokst fram en økende mengde litteratur om uformell økonomi. I følge ILO (2002) er halvparten til 2/3 av arbeidere i Sør sysselsatt i utenfor den formelle økonomien.

En mye brukt definisjon av uformell sektor² er laget av International Conference of Labour Statisticians³ og fokuserer på uregistrerte bedrifter. Den inkluderer både uregistrerte små selskaper med noen få ansatte, uoffisielle familiebedrifter, og selvsyssele. Men forskningsnettverket WIEGO (Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing) har et mål om å få til en definisjon som fokuserer på arbeidet, og som fanger alle aspektene av uformelt arbeid, dvs. arbeid som ikke er beskyttet og regulert, både utenfor og innenfor uformelle foretak³. Den uformelle økonomien er lettest synlig som gateselgere, men flertallet er enten små bedrifter eller enkeltmennesker som lager og reparerer varer for salg til det lokale markedet, og en så godt som usynlig gruppe av hjemmearbeidende som produserer for salg til den formelle delen av økonomien. Dette er de tre hovedkategoriene ILO og WIEGO bruker, og

¹ Negri, A. 1999: “Back to the Future: A Portable Document” <http://marxsite.com/backtothefuture.pdf> – oppsøkt 16.05.07

² Jeg bruker videre begrepene uformelle arbeidere, uformell økonomi og lignende, i tråd med ILOs oppfatning om at ’sektor’ uttrykker en klar separasjon fra den formelle delen av økonomien, mens dette skillet egentlig er meget porøst på grunn av flytende arbeidskraft og kontraktørvirksomhet. I tillegg gir det en mer konsis framstilling å dele opp begrepet.

³ http://www.wiego.org/about_ie/definitions%20and%20theories.php - oppsøkt 15.05.07

jeg velger å kalle dem for henholdsvis gateselgere, hjemmeindustri/-arbeidere og kontraktører. I tillegg kan man inkludere andre yrkesgrupper som jobber uten kontraktsfestede forhold. Dermed blir uformell arbeidere en stor og heterogen gruppe, med helt ulike inntektsnivå, arbeidsoppgaver, utdanning, og arbeidssted. I tillegg kan en trekke fram skiller basert på kjønn, religion, etnisitet og nasjonalitet, som er omhandlet i litteratur om arbeiderklassen generelt. Men de fleste arbeidere i den uformelle økonomien har en ting til felles, de mangler lovlig anerkjennelse og beskyttelse⁴. I tillegg må det nevnes at det ifølge ILO (1999) også finnes uformell økonomi i industrialiserte land, trolig to til 15 % av arbeidsstokken. Et annet viktig moment er at det er veldig vanskelig å beregne omfanget av uformelt arbeid, nettopp på grunn av karakteristikkene om at de ikke er registrert noe sted, mangler arbeidsavtaler med kjøpere av varene de produserer og i hovedsak jobber hjemme eller i verksteder tilknyttet hjemmene.

Den uformelle økonomien er ikke bare et stort arbeidssted i Sør, det er stadig voksende. ILO/TUIS (1999:8) regner med at 80% av de nye jobbene som oppstod i Latin-Amerika mellom 1990 og 1994 var uformelle, og i Afrika regner en med at veksten i den uformelle økonomien står for nærmere 95% av veksten i arbeidsmarkedet på 90-tallet. Uformelt arbeid vokser på grunn av økende fleksibilitet eller kontraktørvirksomhet og outsourcing, nedskjæringer i offentlig sektor i økonomier der arbeidsledighet ikke er et alternativ, samt en manglende dynamikk i det formelle arbeidsmarkedets mulighet til å absorbere 'overskuddsarbeidskraft'. Veksten kan også tilskrives en styrt og villet prosess, i tråd med Peck (1996) sin teori om at arbeidsmarkeder er sosialt konstruert, ikke noe som oppstår av seg selv og markedsdynamikken. Manuel Castells og Alejandro Portes (1990 i Munck 2002:113) går langt i sin beskrivelse "Undermining organised labour's control over the work process seems to be a common objective of informalisation, although not its sole cause". De politiske prosessene som ligger bak veksten i uformell økonomi tilskrives i stor grad nyliberal politisk-økonomisk dominans (Chu 2007).

Stilt ovenfor dette bildet står fagbevegelsen ovenfor en enorm utfordring om den skal jobbe for en utjevning av arbeidsstandarder på tvers av nasjonale grenser. Hvis rettighetsløse arbeidere et sted er den største trusselen mot rettighetene til arbeidere andre steder, er det en stor utfordring at nærmere 80% av verdens arbeidstakere ikke har noen rettigheter. De fattigste og mest utsatte arbeiderne er også de som er vanskeligst å organisere fordi de faller utenfor tradisjonelle

⁴ http://www.wiego.org/occupational_groups/ - oppsøkt 16.05.07

begreper om arbeid og klasse, og deres kamp kan være vanskeligst å kjempe, fordi de faller utenfor tradisjonell kollektiv lønnsforhandling. Konkrete hindre kan være både den nevnte heterogeniteten, at de er vanskelige å komme i kontakt med (usynlige hjemmearbeidere) samt barrierer i form av statlige reguleringer og en generell politisk uvilje. Slik deles utfordringen med uformelt arbeid i to, for det første en teoretisk debatt om klassetilhørighet, og deretter en strategidebatt om hvordan rettighetene til de uformelle skal styrkes og hvilken rolle faglig arbeid nasjonalt og internasjonalt kan ha for det.

3.1 Klassetilhørighet

Spørsmålet her er altså hva som skjedde med arbeiderne. I delen om tradisjonen viste jeg at det går et logisk resonnement fra arbeidernes undertrykte posisjon, via deres selvoppfatning som klasse og derfra til fagbevegelsen som middel for reformer, det vil si gradvise forbedringer i levestandard gjennom lønnskamp. For marxistene og anarkistene er fagbevegelsen og klassebevisstheten også essensielle for å kunne oppheve lønnsarbeidet totalt, det vil si en så grunnleggende omveltning av samfunnet at det kan kalles revolusjon. Samtidig er det viktig å huske at de aller fleste som jobber med fagorganisering neppe aspirerer mot en marxistisk revolusjon. Skildringen av den uformelle økonomien ovenfor etterlater et stort spørsmål: hvor blir det av arbeideren? Selv om de ikke alle diskuterer klassetilhørighet i seg selv, er det mulig å skille ut tre hovedretninger. For det første er det en retning som fokuserer på at arbeidere i den uformelle økonomien er mikroentreprenører, og dermed potensielle småborgerer heller enn arbeidere. Den andre retningen ser på den enorme kompleksiteten i sammensetningen av uformelt arbeid og vegrer seg for å foreta noen nærmere kategorisering. En tredje retning trekker i tvil om disse produksjonsformene i det hele tatt kan kalles kapitalistiske hvis basisforutsetningen om forholdet mellom arbeider og kapitalist forsvinner.

Småborgere eller arbeidere

Et av de oppfattede hindrene mot å organisere og klassifisere uformell arbeidere som arbeidere er en oppfatning om at de ikke aspirerer mot å bli ordinære arbeidere, men mot å bli selvstendige små entreprenører, f.eks. ledere i små offisielle bedrifter. DeSoto mener grunnen til at de ikke formaliserer seg er unødvendig kompliserte og dyre offentlige reguleringer, løsningen slik han ser det er å forenkle reguleringene⁵. Andre tiltak i tråd med dette perspektivet har ofte fokusert

⁵ http://www.wiego.org/about_ie/definitions%20and%20theories.php – oppsøkt 27.05.07

på individuelle løsninger og mikroentreprenørskapet: tilgang til tjenester slik som lån, opplæring i bedriftsstyring, markedsføring og teknologi, juridisk informasjon og rådgivning, og konfliktmegling (ILO/TUIS:1999). Portes (1985, 2003) mener at dette småborgerskapet, eller mikroentreprenørene er en veldig viktig del av klassestrukturen i Latin-Amerika. De utgjør en helt reell, egen klasse siden de har kontroll over produksjonsmidler, andres arbeidskraft og får betalt i form av profitt. Derfor kan de ikke sammenstilles med uformelle arbeidere. Samtidig tjener de til tider bedre enn arbeidere i den formelle industrien. En forskjell mellom DeSoto og Portes er at førstnevnte ser ut til å mene at hele den uformelle økonomien er framtidige entreprenører, mens Portes omtaler et arbeider-kapitalist-forhold i miniformat i hjemmeindustrien.

Mot dette perspektivet kan det stilles to kritikker. "We are our own employees" skriver Thomas i et sitat (1995:119). I hans forståelse er det en meget formildende omskrivning å kalle de selvsysselsatte for entreprenører. Arbeid i uformell økonomi er en ren overlevelsesstrategi for de aller fleste, bortsett fra en ørliten elite. Han setter det i sammenheng med at opptil 2/3 av de selvsysselsatte lever under fattigdomsgrensen (Thomas 1995:117) og at det i denne type arbeid er en overrepresentasjon av samfunnets mest utsatte grupper, som kvinner, barn, eldre, uføre, flyktninger og urbefolkning.

En mer politisk drevet kritikk finnes hos Gallin (2001) som mener at dette er en individualisert og nyliberal måte å tenke på. Hill (2001) skriver i en artikkel om SEWA, en fagforening for kvinner i den uformelle økonomien i India, at det er et uttrykk for liberal økonomisk filosofi å satse utelukkende på ressursbaserte strategier for å bedre forholdene for arbeidere i den uformelle økonomien. Selv om de er mikro-entreprenører betyr de "deeply embedded forms of structural exploitation and injustice" (2001:443) at de ofte ikke har mulighetene til å gjøre seg nytte av tilbud som mikrokreditt og opplæring. Undertrykkelsen er ikke bare sosio-økonomisk, men også kulturell, og derfor trenges en strategi som styrker arbeidernes selvtillit og samfunnets respekt. Lukacs (1921) var kritisk til hele ideen om et småborgerskap, fordi de ved å forstå sin rolle som hevet over arbeider-kapital motsetningen, mister sin sosiale rolle og handlingsrom. For ham representerte dermed en klasseidentitet i småborgerskapet en stagnasjon. Hill (2001) er dermed inne på noe av det samme som Lukacs, nemlig at en bevissthet om tilhørighet kan åpne for nye handlingsmuligheter. Strategien Hill anbefaler ut fra den forståelsen kommer jeg tilbake til ved gjentatte anledninger, men hovedsaklig i del 3.2. Først er det nødvendig å se hvordan

denne vridningen vekk fra mikroentreprenørforståelsen også kan ha betydning for spørsmålet om heterogenitet.

Mangfold eller abstrakt homogenitet

I definisjonen av den uformelle økonomien ovenfor skisserte jeg noe av variasjonen innad i denne samlebetegnelsen. Det skulle i seg selv være et godt nok omriss for å forstå de som hevder at denne gruppen er for heterogen til at de har felles kamper å kjempe. I tillegg til å mangle den felles opplevde situasjonen av undertrykkelse som skal forene arbeiderne i klassisk fagforeningsteori, mangler de også det felles forumet hvor den identiteten skal oppstå og styrkes. En forutsetning i marxistisk strategi har nemlig vært at kapitalismen nærmest graver sin egen grav ved at den samler arbeiderne på fabrikken og dermed gir dem et rom for å se sin tallmessige styrke og organisere seg deretter. Slik tilskrives som sagt arbeiderklassen en særegen posisjon i kapitalismen. De er den produktive klassen og kapitalismen selv organiserer dem slik at de møtes og kan se at forholdene de jobber under er bestemt av samfunnsstrukturen. Verre er det med for eksempel hjemmearbeidende fordi de mangler et møtested.

En av arbeiderbevegelsens store seire har vært å konstruere et konsept om en homogen arbeidermasse, uavhengig av de iøynefallende forskjellene som finnes (Lambert og Webster 2001). Ved å bygge arbeiderklassen som en politisk klasse, heller enn vagere begreper om ”de fattige” har en oppnådd en ideologisk sammenbinding og organisatorisk enhet. Lambert og Webster (2001) framhever denne styrken ved arbeiderbevegelsen i tiden rundt den Første Internasjonale, men sier at nå er denne bakgrunnen for en ideologisk definert systemkritikk gått tapt.

Et klart eksempel på at fabrikken ikke er nødvendig for solidaritet og fagorganisering er at det første internasjonale fagsekretariatet (International Trade Secretariat - ITS) var skomakernes (Windmuller 2000), som strukturmessig sannsynligvis var nærmere dagens uformelle økonomi med småskala hjemmeprodusenter, enn de organiserte i multinasjonale industrigiganter. Det er godt mulig at de den gangen heller ikke jobbet under regulerte forhold og langs samlebandene, men kanskje nettopp som hjemmeprodusenter med utstrakt bruk av familiens bidrag i produksjonen. Hjemmeindustri er ikke utelukkende et fenomen i Sør, og organisering og rettigheter kan være et like stort problem i Norge. Her tok ulike organisasjoner opp forholdene i hjemmeindustrien rundt forrige århundreskifte, både de dårlige lønnsforholdene og den

manglende lovgivingen. Fagbevegelsen har vært mot hjemmeindustrien i sin helhet fordi den bygger på individuelle avtaler og fordi hjemmearbeiderne ikke har kollektiv forhandlingsrett, men får lønnen fastsatt gjennom lønnsnemnd. I 1918 kom ”Lov om industrielt hjemmearbeid” og dermed ble det opprettet et treparts Hjemmearbeidsråd. Selv om hjemmearbeidere er en svak og uorganisert gruppe, kan de også samle seg og kjempe for egne interesser. Et eksempel her er at i 1972 gikk 22 kvinnelige hjemmearbeidere ved Hildre fiskevegnfabrikk på Mørkysten til streik for høyere lønn. De streiket i tre måneder og fikk full støtte fra kvinneorganisasjoner og fagforeninger over hele landet. Resultatet av streiken ble nye priser som lå over det de hadde krevd. Dessuten fagorganiserte både de hjemmearbeidende og de ansatte på bedriften seg og valgte hver sine tillitsrepresentanter til et felles klubbstyre (PaxLeksikon 1976).

SEWA har møtt og taklet utfordringen det betyr å ikke ha en konkret arbeidsgiver. I utgangspunktet ble de nektet å registrere seg som fagforening fordi det indiske arbeidsdepartementet mente at de ikke hadde noen arbeidsgivere å forhandle med. SEWAs motargument var at fagforeninger ikke eksisterer utelukkende for å forhandle med arbeidsgivere men også for å forene arbeidere (Hill 2001). ”Collective action (...) produces more than just a set of user-friendly economic and social security institutions. SEWA’s organising methodology also builds self-recognition and worker identity” (Hill 2001:453). Det skjer gjennom møter, skoling og tiltak for å opprette arbeidskollektiver der kvinnene kan møtes utenfor hjemmet. Kanskje er det derimot de gamle systemkritiske verdiene som må gjenfinnes for å kunne inkludere den uformelle økonomien i arbeiderbevegelsen. SEWA er også et eksempel på at påvirkningen kan komme nedenfra, for dem er ikke målet kollektive lønnsforhandlinger, men å jobbe for å bli inkludert i det lovverket som beskytter formelle arbeidere, og generelt forbedre leveforholdene for kvinner og fattige. Dermed representerer SEWA kanskje et skritt tilbake til den systemkritikken Lambert og Webster (2001) savner, fordi SEWA jobber på et høyere politisk plan enn i arbeidsgiver-arbeidstaker-forholdet.

”Klasseteorien dreier seg først og fremst om muligheten for kollektiv handling” skrev norske radikale på 70-tallet (PaxLeksikon 1976). Ut i fra en slik forståelse kan det bli nødvendig å gjøre som Lambert og Webster (2001) anbefaler, å konstruere en abstrakt homogenitet ved å se bort fra små ulikheter. Engels (1881) definerte i sin tid kapitalister som eierne av alle midlene for sysselsetning av arbeid, og arbeidere som de som kun eier sin egen arbeidskraft og som er frie til å selge den. Den definisjonen åpner for å inkludere svært mange, det kan være en fordel, og en

ulempe. Den neste debatten har tatt opp nettopp dette spørsmålet, om det er mulig å lage en altfor vid definisjon av kapitalisme og arbeidere.

Dualisme eller kapitalisme

På 70-tallet gikk skrivemaskinene varme blant marxistiske utviklingsteoretikere om klassestrukturen i såkalte underutviklede land. De diskuterte om landene var føydale, kapitalistiske eller om en dualistisk struktur var den rette beskrivelsen. Laclau (1971) kritiserte André Gunder Frank, en sentral teoretiker, fordi han mente at Frank framstilte Latin-Amerika som kapitalistisk i kraft av utnyttelsen av arbeiderne. For Laclau var ikke en motsetning mellom utnytter og utnyttet tilstrekkelig for å kunne omtale et samfunn som kapitalistisk, konflikt mellom ulike klasser har karakterisert hele historiens løp. Det grunnleggende er derimot at frie arbeidere selger arbeidskraften sin og mottar lønn fordi de ikke selv eier produksjonsmidlene.

Laclau (1971) foreslo å ta i bruk en definisjon av kapitalisme basert på produksjonsmåten. Produksjonsmåte er kombinasjonen av de fysiske og tekniske produksjonskreftene og de sosiale produksjonsforholdet mellom alle aktørene i produksjonen. Laclau mente et økonomisk system kan inkludere flere produksjonsmåter, som står i et gjensidig forhold til hverandre. Dermed forklarer han at det i Sør finnes to ulike produksjonsformer side ved side, både en industriell og en føydal, men at samfunnet likevel er kapitalistisk. Denne dualismen er en nødvendig del av kapitalismen, fordi bare ved at noen står utenfor det kapitalistiske arbeider-kapitalist-forholdet kan profittens fallende rate avverges (Luxemburg 1913, Laclau 1971). Laclau sa seg dermed enig med Frank på et felt, de latinamerikanske samfunnene er ikke dualistiske i en tradisjonell forståelse, det finnes ikke en liten, progressiv kapitalistisk sektor som er fullstendig isolert fra en føydal, eller prekapitalistisk ”subsistence economy” (1971:21). Han mener at denne dualistiske tesen er formulert av den liberale eliten tidlig på 1800-tallet, som en maktmekanisme for å kunne undertrykke alle andre samfunnsformer enn sin egen. De to produksjonsformene er gjensidig avhengige av hverandre. Samtidig mente han at Frank sin enkle avfeining av dualismen ved å trekke fram utbytting var en for enkel løsning, fordi da kunne alle samfunn, fra slaveholdet i Romerriket klassifiseres som kapitalistiske. Slik mistet kapitalismedefinisjonen sin slagkraft, og teorier om endring sin relevans.

Eierskapet til produksjonsmidlene er altså ett sentralt konsept i Laclau sin samfunns- og klasseforståelse, fordi det bestemmer kanaliseringen av det økonomiske overskuddet og formen

for arbeidsdeling. Under kapitalismen er det ikke de direkte produsentene som eier produksjonsmidlene. Satt inn i en uformell økonomi ser en umiddelbart at gateselgere ikke produserer noe og er så langt fra produksjonsmidlene som det er mulig å komme. Selv om en syerske ofte eier både symaskinen og produksjonslokalene (hjemmet) eier heller ikke hjemmeprodusentene nødvendigvis sine produksjonsmidler. De kan ikke fritt selge det de produserer på markedet, fordi produktet ofte er bundet av registrerte vare- eller firmamerker. Så i den forstand at merket kan være den viktigste kapitalen (Klein 2000) eier de ikke produksjonsmidlene. WIEGO³ og ILO (ILO/TUIS 1999) konstaterer at kun de færreste i den uformelle økonomien får muligheten til å trekke ut tilstrekkelig profitt til å kunne ekspandere og at for de aller fleste dreier denne produksjonen seg om overlevelsesteknikk.

Fordi produsentene ikke eier produksjonsmidlene må de selge arbeidskraften sin, og slik oppstår lønnsrelasjonen og arbeidet blir en vare. Dermed er lønnsrelasjonen det andre sentrale aspektet i Laclau sin forståelse av kapitalismens produksjonsmåte. Det deltar i hovedsak de uformelle ikke i, dermed er de ikke proletariatet i den forstanden. Kontraktører som produserer varer hjemme for videresalg til den formelle delen av økonomien, har også en lønn, bare at den er 100% basert på akkord. De selger fremdeles arbeidskraften sin og er slik den gruppen som er lettest å knytte opp mot fagbevegelsen slik den fungerer i den formelle økonomien. Gateselgere og selvsysselfatte hjemmeprodusenter er derimot ikke lønnsarbeidere, og altså vanskeligere å klassifisere.

Ikke alle er like ortodokse som Laclau i sin definisjon av proletariatet. Amin (1976) holder med Laclau i at økonomien i de avhengige landene nødvendigvis vil være heterogen, med en veldig avansert eksportsektor, og veldig tilbakestående forøvrig. Den øvrige økonomien har som funksjon å tilby billig arbeidskraft til eksportsektoren og både verdensøkonomien og det nasjonale økonomiske systemet er konstruert for å opprettholde denne ubalansen. Massene i periferien er ikke nødvendigvis proletarer i ordets tradisjonelle forstand, men de er i hvert fall proletarisert, fordi de er utnyttet innenfor en global kapitalistisk ramme, og derfor er de også i stand til å være aktører i en proletær politikk. Dette føyer seg med den tidligere nevnte forståelsen de norske radikalere hadde på samme tid: ”Klasseteorien dreier seg først og fremst om muligheten for kollektiv handling” (PaxLeksikon 1976). Problemet ligger dermed kanskje ikke i definisjonen av en arbeider, for der er de klare nok i at arbeidere ikke er en homogen masse og at de i realiteten møter andre skillelinjer enn den abstrakte arbeider/kapitalkonflikten

om tilgang til produksjonsmidlene. Strategien som utformes derimot, involverer som oftest en forenkling, slik at den dreier seg om lønnskamp på fabrikknivå.

3.2 Uformelle i fagbevegelsen

Så langt har oppgaven dreid seg om først om internasjonalisering og fagbevegelse, med bakgrunn i marxistisk teori. Deretter har jeg tatt opp en problemstilling med de uformelle, fordi deres som oftest kummerlige arbeidsforhold representerer en trussel mot ordnede forhold andre steder, både i nærområdet og på steder langt unna på grunn av en globaliserende kapitalisme. Jeg har tatt opp ulike teoretiske dilemma, og så vidt kommet inn på de faktiske handlinger og tiltak som gjøres i praksis for å håndtere dem. Disse er det nå på tide å systematisere, i tråd med Lambert og Websters (2001) påpekning av at fagbevegelsens styrke ligger i en samtidig beskrivelse av dagens forhold og en strategi for å overkomme dem.

SEWA blir brukt som et relevant eksempel, fordi de har kommet langt, og det er gjort mye forskning på dem. De gir også noen treffende formuleringer som oppsummerer mye:

The poor, and especially unskilled poor women, need organization to counteract the growing economic power of capital and skilled labor as a result of their greater national and global mobility. Organization is also the sine qua non for representation of the interests of poor women in local, national and global policy making councils.⁶

Klassetilhørighet og selvrespekt

Den første strategien gjelder på det individuelle plan, og knytter seg mot teorier og problemer med klasseidentitet. SEWA opplever at kvinnene selv bygger en felles identitet gjennom de aktivitetene SEWA driver. SEWA driver blant annet opplæring i tradisjonelt fagforeningsarbeid, som møter, forhandling og medlemsarbeid. I tillegg bistår de til å bygge arbeidskooperativer og de tilbyr lån, helsetjenester og utdanning. I SEWA møtes kvinner i den uformelle økonomien på tvers av andre skiller. Skillet mot formelle arbeidere forsøker de også å bryte ned, og de jobber for å oppnå de rettighetene arbeidere den formelle økonomien allerede har. Et annet moment i SEWA sin strategi for å bygge en felles "worker agency" er det helt bevisste valget av "selvsysselsatte" som er en mer aktiv og mindre marginalisert benevnelse enn for eksempel fattige (Hill 2001). Dette stemmer med den politiske funksjonen Lambert og Webster (2001) gjenfant i 1800-tallets fagbevegelse som bevisst brukte begrepet 'arbeider' framfor fattige for å

⁶ <http://www.sewa.org/globalisation/important.asp> - oppsøkt 23.5.07

framheve politisk vilje og styrke. Å ha en felles organisasjon kan altså være et skritt på veien mot å bygge et fellesskap.

Hill sin artikkel om SEWA (2001) framhever også en annen positiv effekt på det individuelle planet av fagorganisering. I tillegg til den sosioøkonomiske urettferdigheten som forbindes med uformell økonomi, i form av fattigdom og marginalisering, framhever SEWA en kulturell urettferdighet. Den gir seg utslag i diskriminering og mangel på respekt, og dermed trengs tiltak som bygger selvrespekt og viser nytteverdi. Disse to formene for urettferdighet er tett sammenbundne og forsterker hverandre. Hill mener at fagorganiseringen har hjulpet kvinnene til å komme over en "kronisk blyghet" (2001:454) fordi de oppnår økt selvfølelse gjennom å være medbestemmer i eget liv. Sidestilling av sitt arbeid med det arbeidet menn gjør i den formelle økonomien betyr også mye for den respekten de møter i samfunnet. Medbestemmelsen er også større i en medlemsdrevet fagforening enn i NGOer som er donordrevne. Fagforeningsarbeid kan altså også være en god skole i demokratiske arbeids- og motstandsformer, på en måte NGOer ikke kan, fordi fagbevegelse grovt uttrykt handler om "å stå på krava" mens bistand uunngåelig bærer mer preg av "å stå med hatten i hånden". Hill (2001) er kritisk til at den uformelle økonomien lenge har vært bistandsapparatenes og NGOenes domene. De har hovedsaklig tilbudt individuelle løsninger som mikrokreditter og grunnopplæring. I tillegg har de bidratt til å lage en gruppe "poor" eventuelt "working poor" heller enn arbeidere, med andre ord en mer passiviserende benevnelse. Litteraturen om det problematiske giver-mottaker-forholdet og bistandsavhengighet vokser seg stadig mer omfattende (Nustad 2003). Fagbevegelsens mulighet til å gi selvtillit og selvrespekt gjennom kollektive aktiviteter henger sammen med det neste punktet. Å bygge en individuell arbeideridentitet og selvtillit er nødvendig for "worker agency", som er nødvendig for å kunne stille krav og utnytte muligheter (Hill 2001).

Kollektiv kamp er ikke bare lønnskamp

Forrige avsnitt handlet om den individuelle uformelle arbeider i møte med fagbevegelsen. Dette avsnittet omhandler hva fagforeninger kan utrette for uformelle arbeidere som gruppe. Som sett i kapittelet om tradisjonen er det vanligste at fagforeninger kjemper for medlemmene sine gjennom kollektive forhandlinger med arbeidsgiverne, som oftest om lønns- og arbeidsforhold. Det særegne med uformell økonomi er at mange av arbeiderne ikke har en arbeidsgiver, de er sine egne arbeidsgivere, eller de jobber i små bedrifter karakterisert av mer personlige forhold enn lønnsforholdet. Derfor krever det at fagforeninger må tenke nytt om de skal forsvare

interessene til disse medlemmene. Nytenkningen må blant annet ta høyde for at den uformelle økonomien ikke er ensartet, allerede i definisjonen gjøres det en tredeling. Dermed har de nødvendigvis heller ikke de samme interessene og kampsakene. En strategi er å ikke lage en enhetlig gruppe, men anerkjenne at for kontraktører kan det essensielle være å kjempe for formalisering av forholdet til arbeidsgiverbedriften og derigjennom lønnskamp sammen med de ordinære arbeiderne, mens for gateselgere kan lovlige markedsplasser og sosiale goder være vel så viktige. Det er heller ikke sikkert at alle vil gå inn i formalisert fabrikkarbeid, hjemmeindustri kan være en viktig nødløsning for familier som ikke har andre muligheter til barnepass (PaxLeksikon 1976).

SEWA framhever at nettopp det å være i en fagforening styrker medlemmenes posisjon i samfunnet fordi de da krever anerkjennelsen som arbeidere har, og dermed de juridiske rettighetene som beskytter arbeidstakere i den formelle økonomien (Hill 2001). Slik kan kvinnene i SEWA kreve deltakelse i de rettighetene som fagbevegelsen allerede har kjempet fram i mange land, blant annet i India. SEWA krevde å få etablere seg som fagforening for å kunne kjempe for de faglige rettighetene til medlemmene sine i andre fora enn ovenfor arbeidsgivere, i hovedsak politiske organer. Det er altså en måte fagforeninger for uformelle kan bedrive kollektiv kamp uten å kreve kollektiv lønnsforhandling. I tillegg driver SEWA en rekke sosiale velferdsordninger for sine medlemmer, slik også NGOer gjør.

SEWAs arbeid bringer fram et aspekt som Lambert og Webster (2001) etterlyser, nemlig fagforeningens arbeid med spørsmål som vedgår hele samfunnet, og det skjer nesten naturlig, fordi den uformelle økonomien er så stor at den har få problemer som ikke er felles for samfunnet i sin helhet. ”Confronting the issue of informalisation has also made trade unions more aware of the community beyond the workplace, and issues beyond wages and conditions” skriver Munck i et kapittel om arbeid i Sør (2002:116). Men Munck er kritisk til å bare videreføre ortodokse marxistiske begreper, og vil muligens kalle SEWA og andre fagforeninger som jobber med problemer utenfor fabrikkporten for en ny ’social movement unionism’. Her oppstår altså et dilemma med hvor mye en fagforening kan omdefinere sin virkemåte og framdeles være en fagforening.

Tradisjonell fagbevegelse må endres for å fange opp nye utfordringer. Samtidig er det ikke sikkert at endringene trenger være så veldig omfattende. Nabolagsbaserte foreninger er muligens

ikke så veldig langt unna arbeidsplassbaserte foreninger i struktur og tanke. Og fagbevegelsen kan organisere vertikalt, slik som Norsk Tjenestemannslag, NTL som organiserer alle arbeidskategorier ved Universitetet i Oslo i en felles klubb. Dessverre er byråkratisk tungroddhet et problem, i mange organer er verv nesten å regne som livstidsutnevnelser og det er svært vanskelig å få representasjon for nye grupper i besluttede organer (Gordon og Turner 2000).

Internasjonal solidaritet og motstandsrom

Mange av de problemene SEWA og andre fagforeninger møter har sin bakgrunn ikke bare i lokal politikk, men også i den nyliberale politiske dominansen på verdensbasis (Chu 2007). I Sør kommer den type politikk ofte i form av kondisjonaliteter knyttet til lån fra internasjonale institusjoner. Derfor trengs internasjonal organisering for å motarbeide dem. Munck hevder likefram at veksten i uformelt arbeid er en essensiell del av dagens kapitalistiske globalisering, og hovedeffekten er å undergrave fagbevegelse og bidra til å utvikle en ”disorganised capitalism” (2002:115). Dette viser en form for gjensidighet. Fagbevegelse i Nord trues av manglende rettigheter i Sør, og arbeidere i den uformelle økonomien i Sør får sine livsvilkår formet av politiske beslutninger i internasjonale organer som Verdensbanken og Verdens Handelsorganisasjon (WTO). Slik dannes de rommene der en kjemper for sin sak langt unna de stedene en kjemper for å beholde eller endre (Cox 1998). Dette danner et grunnlag for internasjonal solidaritet.

Denne solidariteten kan altså bygges fordi uformelle arbeidere har en interesse av å søke seg oppover i systemet for å finne støtte for sine saker der, og fordi veletablerte fagforeninger må engasjere seg i arbeidsforholdene for arbeidere andre steder for å kunne opprettholde sine egne forhold. Igjen er SEWA et passende eksempel. De oppstod ut fra tekstilarbeidernes kvinneforening i India på 70-tallet. Siden har de vært sentrale i å sette uformell økonomi på dagsorden i IFF gjennom tekstilarbeiderforeningen og i de yrkesinternasjonale der de er representert (Hill 2001). ILO skriver at ”up until recently, trade union activities and policies regarding informal workers have tended to be ad hoc and fragmented” og i fortsettelsen “in the past, what has been lacking is an interlinking strategy for joining forces at the local, national and international level” (ILO/TUIS 1999:25). Den tendensen er i endring. ILO/TUIS (1999) dokumenterer at mange internasjonale sammenslutninger har økt fokuset på og arbeidet med uformell økonomi de siste årene. Og de er villige til å gå langt for å ”put the power of their unions in the service of organizing all segments of the working class (...), to create new forms of

organization or transform current organizations in order to integrate them” (fra ICEMs strategi sitert i ILO/TUIS 1999:30). ICEM, yrkesinternasjonalen for kjemi, energi og metallarbeidere, sitt mål er å danne en felles organisasjon som skal representere alle arbeidere i alle deler av produksjonskjeden.

ITGLWF, teknoindustriens yrkesinternasjonale jobber for å representere uformelle arbeidere i internasjonale fora. De mener at det er mye å hente i å gjøre lands deltakelse i internasjonal handel avhengig av om de respekterer internasjonale minstestandarder for arbeidsforhold (ILO/TUIS 1999). Derfor samarbeider de med ILO om å få inkludert en sosial klausul i WTO sitt regelverk. ITGLWF jobber også for ”corporate codes of conduct”. De ser ikke det som den beste løsningen, men det er en strategi som reflekterer styresmaktenes manglende lovgivning og vil forhåpentligvis på sikt bidra til å presse styresmakter til å endre lovgivningen til å gjelde uavhengig av arbeidssted. Et annet eksempel på at det kan være nyttig å ta i bruk samarbeid på en annen geografisk skala enn den mest umiddelbare er at mange uformelle hindres gjennom lover fra å organisere seg. Et av fagbevegelsens viktigste mål har vært å formalisere arbeid, gjennom kontrakter mellom partene, og lover og reguleringer fra styresmaktenes side. I så måte kan ILOs kjernekonvensjoner om retten til å organisere seg være nyttige. Internasjonalt samarbeid kan bidra til å presse regjeringer til å ratifisere dem. Wills (2002) viser at internasjonalt arbeid også er viktig for å utveksle informasjon innad i fagbevegelsen, ikke bare for eksternt arbeid ovenfor andre organisasjoner og arbeidsgivere. Informasjonsutveksling er viktig for fagbevegelsen dersom den skal kunne tilpasse seg endrede arbeidsforhold. En grunn til den manglende tilpasningen kan være at mange fagorganisasjoner sliter med manglende informasjonsgrunnlag om arbeidere i uformell sektor (Thomas 1995).

Kevin Cox skriver i sin artikkel om politisk kamp på ulike geografiske nivåer (1998) at det vanligste er å tenke at man må heve seg opp og kjempe på et høyere nivå. Eksempelene ovenfor viser slike tiltak. Fagbevegelsen er også rik på eksempler på aksjoner som holder seg på det samme geografiske nivået men i ulike regioner. En slik ”lokal-men-internasjonal” strategi er for eksempel tredjepartsboikotter, der fagforeninger i et område nekter å jobbe videre med varer produsert under dårlige forhold for slik å styrke organisering ved det opprinnelige produksjonsstedet. Cox’ (1998) begrep om motstandsrom uttrykker den muligheten for organisere seg for å slå tilbake der beslutningene tas om de tas over hodet på en, eller for å kjempe mot overordnede beslutninger på det lokale planet der de gjør seg gjeldende.

4. Konklusjon

I denne oppgaven har brukt teorier om globalisering og fagbevegelse til å argumentere for at den internasjonale solidariteten som Bakunin oppfordret til 1860-tallet er minst like nødvendig i dag. Heldigvis har den bedre forutsetninger enn for både 150 år siden og 20 år siden. Det økte behovet og de bedre mulighetene kan tilskrives den globaliserte kapitalismen og nyliberal politikk. Ut i fra den gitte problemstillingen laget jeg en egen utfordring, nemlig uformell sektor og forståelsen av en arbeider. Den stadig voksende uformelle økonomien er en utfordring som også er et resultat av globalisert kapitalisme. Utfordringene der er delte, for det første en enorm variasjon i arbeidsformer og kulturer. Mot den kan man stille fagbevegelsens evne til å konstruere en abstrakt klasseidentitet på tvers av øyensynlige forskjeller. For det andre tradisjonell kollektiv lønnskamp ikke reflekterer interessene til selvsysselsatte. Mot den utfordringen kan man argumentere for en økende interesse for å tenke nytt, og en allerede mer variert arbeidsform og organisering i eksisterende fagbevegelse. Til sammen finnes det nesten et like mangfoldig sett av muligheter for å håndtere utfordringen som det finnes mangfold både i tradisjonell arbeiderklasse og blant uformelle arbeidere.

Så til spørsmålet om hva en arbeider egentlig er. Avsnittene om klasses tilhørighet og abstrakt homogenitet viser at begrepet om 'arbeiderklassen' i marxistiske analyser allerede har beveget seg forbi en rekke skiller og ulikheter, som kjønn og religion. Og reelt fagforeningsarbeid er like viktig i offentlig sektor som i industri, hvor arbeidsgiver og produksjonsmiddelsforholdet kan være like diffust som i uformell sektor. Problemet ligger altså, som Laclau (1917) påpeker, i lønnsrelasjonen, og her må både fagbevegelse og marxistisk teori om klasser tenke nytt for å kunne jobbe mot et mål om å sikre forholdene for en arbeider ved å sikre forholdene for alle arbeidere. I så måte ligger det mye verdifull lærdom hos SEWA og andre fagforeninger i Sør som jobber med denne situasjonen.

For Lambert og Webster (2001) utgjør globalisering den felles fienden som kan knytte en felles front på tvers av nasjonale og sektorvise skiller. Deres anbefaling er å jobbe for å finne tilbake til den systemkritiske motstandsbevegelsen de mener at karakteriserte fagbevegelsen for hundre år siden heller enn å jobbe for globale kollektive forhandlinger. Oppgaven har vist at arbeidet med å

inkludere den uformelle økonomien og fagforeninger i Sør kan være med å bidra til en slik dreining, fordi de allerede jobber med temaer utenfor fabrikkportene.

En viktig avsluttende betenkelighet er å unngå moderniseringsteoretiske og paternalistiske konnotasjoner. For mange representerer uformell sektor et skritt tilbake til fagbevegelsens spede begynnelse i Europa fordi mange av de kampene som er viktige for den uformelle økonomien og samfunn i Sør i sin helhet på sett og vis er ”ferdige” i Nord. Likevel er det viktig å ikke sette seg som bedreviter og prøve å styre prosessene med å bedre levevilkårene for uformelle arbeidere. Blant annet risikerer man da å miste følelsen av selvrespekt som var så viktig for SEWAs medlemmer (Hill 2001).

Litteratur

- Amin, S. 1976. "Unequal development. An essay on the social formations of peripheral capitalism" i *Harvester Press, Hassocks. 183-197*. New York
- Bakunin, M. udatert: "Founding of the Worker's International" i Maximoff, G.P. (ed) 1953: *The Political Philosophy of Bakunin The Free Press*, New York.
<http://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/various/wrksint.htm> 26.02.07
- Castree, N. m.fl 2004: *Spaces of Work*. Sage Publications, London.
- Chu, C. 2007: *Creacion de Capacidades Para Ordenar El Trabajo Informal En Nicaragua*.
<http://www.ctcp-nic.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=9> oppsøkt 26.05.07
- Cox, K. 1998: "Spaces of dependence, spaces of engagement and the politics of scale, or: looking for local politics" i *Political geography vol.17 iss.1*. Elsevier Science.
- Engels, F. 1881: "Trades Unions" i *The Labour Standard No. 4, May 28, 1881*.
- Gallin, D. 2001: "Propositions on Trade Unions and Informal Employment in Times of Globalisation" i *Antipode vol.33 iss.3 s.531-549*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Gordon, M. 2000: "The International Confederation of Free Trade Unions: Bread, Freedom, and Peace" i Gordon, M. og L. Turner (red): *Transnational cooperation among labor unions*, ILR Press/Cornell University Press, London.
- Gordon, M. og L. Turner (red) 2000: *Transnational cooperation among labor unions*, ILR Press/Cornell University Press, London.
- Hensman, R. 2001: "World trade and worker's rights: In search of an internationalist position" i *Antipode vol.33 iss.3 s.427-450*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Hill, E. 2001: "Women in the Indian Informal Economy: Collective Strategies for Work Life Improvement and Development" i *Work, Employment and Society nr. 15 (3) 2001 s.443-464*. BSA Publications Ltd.
- International Labour Office (ILO)/Trade Unions Internationals (TUIS) 1999: *Trade Unions and the Informal Sector: Towards a Comprehensive Strategy*. ILO reference BP/TUIS/99. International Labour Organisation/Bureau for Workers' Affairs. Geneve.
<http://www.ilo.org/public/english/dialogue/actrav/publ/infsectr.htm>
- Klein, N. 2000: *No Logo*. Flamingo. London.
- Laclau, E. 1971. Feudalism and Capitalism in Latin America. *New Left Review*, No. 67.
- Lambert, R & E. Webster 2001: "Southern Unionism and the New Labour Internationalism" i *Antipode vol.33 iss.3 s.337-362*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Lukacs, G. 1920: "Class Consciousness" i *History and Class Consciousness*.
<http://www.marxists.org/archive/lukacs/works/history/lukacs3.htm>
- Luxemburg, R. 1913. "The reproduction of capital and its social setting" i Stark, W. (ed) 1951: *The Accumulation of Capital*. Routledge and Kegan Paul Ltd, London
<http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1913/accumulation-capital/ch26.htm>
- Marx, K. 1847: "Strikes and Combinations of Workers" i *The Poverty of Philosophy*.
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1847/poverty-philosophy/index.htm> 13.3.07
- Marx, K og F. Engels 1848: "Det kommunistiske partis manifest" i *Marx/Engels Selected Works, Volume One*, Progress Publishers, Moskva 1969
- Munck, R. 2002: *Globalisation and labour : the new 'great transformation'* . Zed Books, London
- Negri, A. 1999: "Back to the Future: A Portable Document" (trans..Michael Hardt) i Bosma, J., et al, eds.: *Readme! Filtered by Nettime. ASCII Culture and the Revenge of Knowledge*. New York: Autonomedia, pp. 181-186.

- Nustad, K. 2003: *Gavens makt: norsk utviklingshjelp som formynderskap*. Pax Forlag Oslo
- O'Brien, R. 2001: "Workers and world order: the tentative transformation of the international union movement" i *Review of International Studies* vol.26 iss.4 s.533-555, Cambridge University Press, Cambridge.
- PaxLeksikon 1976: "Hjemmeindustri" og "Klasser". Pax Forlag, Oslo.
- Peck, J. 1996: *Work Place*. The Guilford Press, New York.
- Radice, H. 1999: "Globalization, Labour and Socialist Renewal" fra Conference: 'The World Crisis of Capitalism and the Post-Soviet States', Moscow October 30th - November 1st 1999. <http://www.cseweb.org.uk/downloads/radice.pdf> 13.03.07
- Thomas, H. 1995: *Globalization and third world trade unions*. Zed Books, London.
- Wills, J. 2002: "Bargaining for the space to organize in the global economy: a review of the Accor-IUF trade union rights agreement." i *Review of International Political Economy*, 9, 4, 675-700.
- Windmuller, J.P. 2000: "The International Trade Secretariats" i Gordon, M. og L. Turner (red): *Transnational cooperation among labor unions*, ILR Press/Cornell University Press, London.